

REGINA JAKUBĖNAS
Universytet Wileński

Kalendarz Polityczny Wileński księdza Franciszka Paprockiego

W Wilnie w połowie lat 30. XVIII wieku jezuita ks. Jan Antoni Poszakowski (1684–1757) wydał pierwszy kalendarz, który zapoczątkował nową serię druków w Wielkim Księstwie Litewskim. Druki te stały się jedną z najpoczytniejszych form czytelnictwa w XVIII wieku w WKŁ¹. W 2 połowie XVIII wieku wydawanie jezuickich kalendarzy w Wilnie odnowił historyk ks. Franciszek Paprocki (1723–1805)².

Franciszek Paprocki³ — jezuita, wydawca gazet wileńskich, autor dzieł historyczno-geograficznych, tłumacz. Urodził się 10 czerwca 1723 r. na Białorusi. Kształcił się w kolegium jezuickim w Połocku i po ukończeniu retoryki w 1740 r. wstąpił do jezuitów. W latach 1740–1742 odbywał w Wilnie nowicjat, w Słucku, w seminarium zakonnym studiował nauki humanistyczne. Studiował filozofię w Nieświeżu (1744/1745) i w Grodnie (1745/1747). W roku 1747/1748 był profesorem poetyki w kolegium w Krozach (lit. *Kražiai*), po czym został wysłany do Warszawy na czteroletnie studium teologiczne (1748–1752). 29 kwietnia 1749 r. uzyskał święcenia kapłańskie. Po ukończeniu teologii przebywał przez rok (1752–1753) w Nieświeżu. Następnie został skierowany do pracy nauczycielskiej w Warszawie, gdzie w latach 1753–1756 uczył filozofii, historii, geografii, fizyki oraz języka francuskiego w nowo założonym Collegium Nobilium, skupiającym najwybitniejszych ówczesnie nauczycieli jezuickich. Pobyt w tym środowisku zaowocował licznymi więziami z uczonymi, skupionymi wokół Biblioteki Załuskich, pobudził również Paprockiego do pracy pisarskiej. W 1757 r. wydał pierwsze swoje dzieło dedykowane Józefowi Andrzejowi Załuskiemu *Europa z części świata najprzedniejsza opisana*. *Europa* stała się podręcznikiem geografii używanym w szkołach jezuickich i była wydawana do 1767 r. Ukazało się 7 wydań tego dzieła.

Po trzyletnim pobytku w warszawskim Collegium Nobilium został przeniesiony do Pułtusza, gdzie pełnił funkcję kaznodziei (1756–1757), stąd został skierowany do pracy w Akademii Wileńskiej dostosowanej do nowych oświeceniowych tendencji. W Wilnie pełnił obowiązki profesora filozofii Akademii (1757/1760), a także seniora Wydziału Filozoficznego 1759/1760. W tym czasie uzyskał tytuł doktora filozofii oraz kontynuował swoje zainteresowania historyczno-geograficzne i działalność pisarską. W 1760 r. rozpo-

czął emisję tygodniową „*Kuriera Litewskiego*” — pierwszej regularnej gazety ogólnoinformacyjnej, którą wydawał do końca 1763 r., kończącego równocześnie jego rządy w drukarni.

W latach 1763–1765 przeszedł na stanowisko regensa Wileńskiego Collegium Nobilium i diecezjalnego seminarium duchownego, z drukarnią zachował kontakt tylko jako wydawca kalendarzy. Trzy lata (1765–1768) spędził w Kownie na stanowisku rektora kolegium kowieńskiego. 27 września 1768 r. został powołany na stanowisko prokuratora jezuickiej prowincji litewskiej. Kontynuował wydawanie kalendarzy, zajmował się sprawami Akademii Wileńskiej. Od 1770 r. używał tytułu doktora teologii.

Zmarł 2 sierpnia 1805 r., najprawdopodobniej w Warszawie, w kolegium jezuickim na Starym Mieście.

W latach 1760–1763 F. Paprocki zajmował stanowisko prefekta drukarni Akademii Wileńskiej, co stwarzało mu dodatkowe możliwości reklamowania kalendarzy na łamach prasy wileńskiej. Reklama kalendarzy przybierała postać regularnych zapowiedzi wydawniczych. Zapowiadano zarówno kalendarze wileńskie jak i warszawskie. Zwykle w ostatnich miesiącach roku wydawca informował potencjalnych nabywców o swoim zamiarze wydania kalendarza, zachęcając do jego prenumeraty. Często też publikował w gazecie prośby skierowane do rozmaitych urzędników o podanie aktualnych tytułów i nazwisk osób piastujących miejsca w urzędzie, by dane te pojawiły się na łamach kalendarzy. Po wyjściu kalendarza spod prasy jeszcze długo reklamował go w gazetach. W niektórych rocznikach gazet reklama kalendarzy ukazywała się jeszcze przez kilka miesięcy po rozpoczęciu nowego roku.

*Kalendarz Polityczny Wileński*⁴ miał swoje stałe miejsce w reklamie gazet. Najczęściej było to kilkudzaniowe ogłoszenie zawierające tytuł kalendarza, a czasami i spis treści, cenę oraz warunki jego nabycia:

Z Drukarni Akademii Wileńskiej S. J. wychodzi *Kalendarzyk Polityczny* na rok przyszedłszy 1762 z wyrażeniem żywota panującego Ojca Świętego, tudzież Paktów abo przymierza Państw różnych Europejskich, Familii, Urzędów rzeczy znaczniejszych tegorocznych &c. Może, być gotów za Niedziel dwie, Exemplarz po 2 szostaki.

Kurier Litewski, piątek 4 grudnia 1761 r.

Redaktor często podawał cenę egzemplarza bez okładki lub cenę kalendarza wydanego na różnym papierze:

Z Drukarni Akad. Wil. Soc. Jesu wyszedł *Kalendarzyk Polityczny* na r. 1763, w którym oprócz kalendarza łacińskiego i ruskiego, urzędów, przypadków tegorocznych znaczniejszych, roztrząsają się ciekawsze historyczne wątpliwości o transakcji Gliniańskiej, o czyścucu S. Patrycego, O Stanie Doktora Paryskiego, Trajana cesarza, Siedmiu SS śpiących &c. Dostanie go każdy w sklepie in Crudo dziś, a oprawnego jutro i dalej.

Kurier Litewski, Nr LI, 17 grudnia 1762 r.

Obok długich i szczegółowych anonsów pojawiały się też bardzo krótkie: czasami podawano pełną nazwę, czasami ograniczano się do krótkiej wzmianki o ukazaniu się kalendarza. Niekiedy redaktor w anonsie tylko zwracał uwagę na poszczególne zjawiska opisane w kalendarzu, które mogły wzbudzić zainteresowanie prenumeratora bądź nabywcy:

Wyszedł z Drukarni Akad. Soc.: Jesu Kalendarz Polityczny na Rok 1771 zawierający w sobie specyfikacją Kwart. Starostw W. X. L i opisanie krótkie morowego powietrza.

Gazety Wileńskie, Nr I, 5 stycznia 1771 r.

Wyszedł spod prasy tutejszej Kalendarz Polityczny na rok 1772, w którym [...] oprócz Świąt Familii w Europie panujących i Stanu Rzeczypospolitej naszej, wyrażają się wszystkich Diecezji Kapituły, także wszystkich województw i powiatów koronnych i W X L: Urzędnicy, z dokładniejszym opisaniem Poczty W. X. Lit i przydatną na końcu o zegarkach informacją bardzo potrzebną i pożyteczną.

Gazety Wileńskie, Nr LII, 28 grudnia 1771 r.

Wyszedł Kalendarz Wileński Polityczny na rok 1778.

Gazety Wileńskie, Nr XLVIII, 29 listopada 1777 r.

W Drukarni Królewskiej Akademickiej wyszedł spod prasy Kalendarz Wileński Polityczny na rok 1778, który prócz genealogii królów i książy w Europie panujących, prócz senatorów, ministrów dygnitarzów oraz Kawalerów Białego Orła, S. Stanisława i Maltańskich, prócz ministrów Cudzoziemskich w Warszawie rezydujących, prócz różnych komisjów koronnych i litewskich, oraz urzędników wszystkich województw i powiatów, zamyka w sobie nader ciekawą i potrzebną wiadomość o starostwach i królewszczyznach litewskich emfiteutycznie, ekspektatywą dożywociem, summownie i dziedzicznie przez sejm roku 1775 i 1776 udysponowanych z przyłączeniem specyfikacji starostw i królewszczyzn litewskich z podwójną kwartą, jaka podług konstytucji 1775 do skarbu Rzeczypospolitej importować się powinna.

Gazety Wileńskie, Nr LI, 20 grudnia 1777 r.

W Drukarni tutejszej J. K. Mci przy Akademii Wileńskiej wyszedł z pod prasy Kalendarzyk Polityczny Wileński na Rok przyszły 1785, który prócz genealogii monarchów i Xżąt Europejskich, Imion i nazwisk senatorów, ministrów, dygnitarzów, kommisarzów do wszystkich magistratur Rzeczypospolitej w Koronie i w Wielkim X. Lit. oraz Kawalerów obu orderów, prałatów, kanoników, urzędników litewskich cywilnych i wojskowych, pocztamtów pryncypalnych koronnych i lit. rozrządzenia poczt w miastach znaczniejszych lit: zawiera w sobie summariusz Konstytucji na sejmie przeszłym ustanowionych mało co skrócony, konstytucją zaś względem procesu w W. X. Lit. całą co do słowa zamykający.

Supplement do Gazet Wileńskich, 1 stycznia 1785 r.

Reklama kalendarzy była regularna. Kalendarz reklamowano przez kilka miesięcy przed rozpoczęciem nowego roku kalendarzowego oraz w ciągu stycznia i lutego, a czasami marca. W listopadzie i grudniu redaktor zachęcał czytelników do prenumeraty oraz zwracał się do urzędników z prośbą o nadesłanie nazwisk deputowanych lub posłów, które umieszczano w kalendarzykach. Zapewne nie zawsze doczekał się odpowiedzi, ponieważ w niektórych anonsach ogłaszał, że jeśli nie otrzyma potrzebnych mu danych, to nie zostaną one opublikowane w kalendarzu:

Drukarnia J. K. Mci Wileńska rozpoczynając Kalendarzyk Polityczny na Rok 1782 przy oświadczeniu należytego podziękowania JJ PP. Regentom kancelarii ziemskich i grodzkich, mianowicie zaś lidzkim, brasławskim, trockim, kowieńskim, orszańskim, rzeczyckim zawiadomienie o zaszyłych odmianach w ich powiatach, **uprasza innych JJ PP. regentów o podobneż uwiadomienie w przeciągu I tygodnia inaczej zaś po wydrukowaniu kalendarzyka obowiązek odpowiadania pokrzywdzonym urzędnikom niech na siebie przyjmą.**

Gazety Wileńskie, Nr XLVI, 24 listopada 1781 r.

Doniesienie z Wilna. Drukarnia J. K. Mci przy Akademii Wileńskiej będąca, rozpoczynając już Kalendarzyk Polityczny na rok przyszyły 1786 przy oświadczeniu należytego podziękowania JJ. PP. regentom kancelarii ziemskich i grodzkich, mianowicie zaś wileńskim, lidzkim, wilkomirskim, brasławskim, trockim, upitskim, żmudzkim, starodubowskim, połockim, orszańskim, brzeskim, mińskim, mozyrskim. Uwiadomieniem o zaszyłych odmianach w ich powiatach, uprasza innych JJ. PP. Regentów o podobneż uwiadomienie w przeciągu najdalej 2 tygodni, inaczej zaś przerzeczona drukarnia tych JJ. PP. regentów, **od których żadnego doniesienia nie będzie miała, jako nieżyjących z Kalendarza wykasuje.**

Gazety Wileńskie, Nr XLVIII, 26 listopada 1785 r.

Kalendarze polityczne były bogate w informacje polityczne i astronomiczne. W kalendarzach publikowano teksty najważniejszych aktualnych ustaw, ogłaszano popularne rozprawki z astronomii, historii, geografii i fizyki, walczono z przesądami i zabobonami. F. Paprocki po przejęciu kalendarzy od swego poprzednika J. Poszakowskiego przekształcił je w poważne źródło historyczne oraz źródło informacji naukowej, swoisty podręcznik dla słuchaczy Akademii Wileńskiej. W *Kalendarzach politycznych* on nie tylko zerwał z prognostykarnictwem i astrologią, ale nie uwzględnił również przestarzałej egzegezy biblijnej. Oprócz zwykłych wiadomości o państwach, ich ustroju politycznym oraz strukturze władz zaczął publikować konstytucje, zarządzenia, postanowienia sejmu oraz inne materiały polityczne, a nawet naukowe (najczęściej na samym końcu). Np. w kalendarzach za lata 1768 i 1771 umieszczone zostały tabele, zawierające szerokość geograficzną nie-

których miejscowości Litwy, ustaloną przez wileńskie obserwatorium astronomiczne.

Jako jednemu z przykładów przyjrzyjmy się kalendarzowi na rok 1765, którego tytuł brzmiał: *Kalendarzyk Polityczny na Rok Pański 1765, przez x. Franciszka Paprockiego Societatis JESU Regensa Collegia Nobilium napisany z krótkim zebraniem Konstytucji Sejmu Konwokacyjnego i Paktów Konwentów w Wilnie w Drukarni J. K. M. Akademickiej Soc. JESU*. Kalendarz ten zawierał:

1. Święta kościelne: *Wielkanoc łacińska — 7 kwietnia, Wielkanoc ruska — 14 kwietnia [...]*;
2. Kalendarium: nazwy świąt oraz imieniny;
3. Chronologię książąt i królów polskich (od Lecha I) aż do króla Stanisława Augusta Poniatowskiego i daty ich panowania;
4. Chronologię książąt litewskich (od Littaona — około roku 366 do Zygmunta Augusta III);
5. Opis ustroju społeczno-politycznego oraz władców poszczególnych państw europejskich: cesarstw, królestw, republik, księstw:

Cesarstwa: Niemieckie Cesarstwo. Franciszek I z Domu Lotaryńskiego, Cesarz Rzymski i Niemiecki nar. 8 grudnia 1708 r., ma lat 57.

Królestwa: Polskie Królestwo, Francuskie, Hiszpańskie, Angielskie, Szwedzkie, Duńskie, Węgierskie, Czeskie, Luzytan abo Port: Królestwo, Sycylii, Sardyńskie, Pruskie. *Rzeczypospolite*: Olęderska, Szwajcarska, Wenecka, Genueska, Łupieska, Sanmaryńska, Ragazuan.

Xięstwa osobne: Lotaryńskie, Parmeńskie, Modarskie, Kurlandii [...].

Dwa Wielkie Mistrzostwa, czyli Kawalerie albo ordery udzielne: I. Maltańskie Rycerstwo za Włochami na Morzu, II. Kawal: Krzyżaccy”

6. Imiona Panów Europejskich i ich Familii oraz inne wiadomości historyczne i geograficzne, np. dotyczące papieża:

Papież Klemens XIII — Głowa całego Kościoła Chrześcijańskiego z domu Karol Rezzonico w Wenecji dnia 7 marca roku 1693, obrany papieżem d. 6 lipca, a koronowany d. 16 tegoż miesiąca R. 1758. jest po s. Pietrze 250. Papież ma lat 72. Obierają Papieża Sami Kardynałi od R. 1143, gdy dawniej Duchowieństwo i lud Rzymski obierał [...].

Następnie wydawca podał opis ceremonii koronacji papieskiej.

W tym wydaniu opublikowano także:

7. Summariusz Ustaw Konwokacyjnego Sejmu Roku 1764 d. 7 maja zaczętego, od 23 czerwca skończonego: (obrona wiernych, o obraniu marszałka sejmowego, wysokość pensji rocznej dygnitarzy: np.

- podskarbi wielki terażniejszy — 120 tysięcy tylko znosząc wszelkie inne obwencje, a jego następca po 20 tys. tylko znosząc wszelkie inne obwencje);
8. Konstytucje Wielkiego Księstwa Litewskiego;
  9. Summariusz Sejmu Elekcyj i Paktów Konwentów;
  10. Konstytucje Sejmu Elekcyjnego roku 1764 dnia 27 Augusta zaczętego a dnia 7 Września skończonego;
  11. Listę nagrodzonych Kawalerów Orderu Orła Białego: arcybiskupi, biskupi (np. biskup wileński J. I. Massalski) i sufragani, wojewodowie (np. Michał Ogiński — wojewoda wileński), ministrowie, urzędnicy wojskowi, urzędnicy sądowi itd.;
  12. Przypadki znaczniejsze roku 1763 (np. *W grudniu przestrzeżono w Paryżu, iż woda w Sekwanie rzece dla mnogich bardzo drobnouchnych robaczków niezdrawa jest, a przeto ją z Charanton sprowadzać zaczęto*);
  13. Godziny wschodu i zachodu Słońca w każdym miesiącu.

Kalendarz na rok następny nosił tytuł: *Kalendarzyk Polityczny na R. P. 1767 napisany przez x. Franciszka Paprockiego Soc. Jesu rektora kowieńskiego w Wilnie w Drukarni J. K. Mci. Akademickiej Soc. Jesu R 1766*. Przytoczę przykład jego anonsu:

Wyszedł w tej drukarni Kalendarzyk Polityczny na r. 1767 x. Franciszka Paprockiego rektora kowieńskiego.

Gazety Wileńskie, Nr LII, 27 grudnia 1766 r.

W kalendarzu tym znalazły się następujące treści:

- odmiany roczne, początek Trybunału Głównego WKL, początek Trybunałów Koronnych, imieniny, święta;
- chronologia książąt i królów polskich (od Lecha I do S. A. Poniatowskiego);
- stan duchowny i świecki Korony Polskiej i WKL na rok 1767;
- lista kawalerów Orła Białego (duchowni, wojewodowie, kasztelanowie, ministrowie stanu, dygnitarze);
- lista kawalerów Orderu S. Stanisława.

Kalendarz zawierał także inne aktualne informacje, takie jak:

- lista urzędników ziemskich i grodzkich prowincji WKL;
- sumariusz Konstytucji Sejmu Ordynaryjnego warszawskiego roku 1766;
- sumariusz Konstytucji WKL;
- rozkaz o ochronie *przeciwpożarowej*:

Dla uniknięcia pożarów w Wilnie [...] Urząd Miejski w sikawki, haki i wszelkie do gaszenia ognia narzędzie ma się opatrzyć: a drewnianego budynku żaden odtąd stawiać nie może.

Autor powiadał o kontynuacji reparacji zamku warszawskiego, o biciu monety w mennicach króla Jmci, o Szkole Rycerskiej (*Król podarował 676432 złotych polskich na Szkołę Rycerską ze skarbu swego*); przytaczał dane statystyczne (*W 1765 r. w Petersburgu urodziło się 5136 osób, a zmarło 4185*). Opublikowano w kalendarzu również ciekawostki pod tytułem *Przypadki znaczniejsze*, np.:

W Holandii złapano rybę na 70 stop długą tłustości wewnątrz na sześć calów mającą. Zmarł Ludwik Delfin syn króla francuskiego lat 36.

Używania farbiczek Damom zakazał Cesarz w Wiedniu.

23 lutego: Stanisław Leszczyński Król Polski Xże Lotaryngii i Baru umarł w Lunewilli w roku 89 życia swego. Pogrzebiony w Nancy w Kościele N Panny de bon Secours z fundamentu od niego wystawionym, gdzie też królowa żona jego leży. Przyczyną śmierci był ten przypadek. Dn. 6 lutego, gdy się ogrzewał sam jeden przy kominku, zapalił się na nim szlafrok, który dla nieprędkiego uczucia i zawołania ratunku, po wielkiej części jako też i kaftanik i koszula i czapka sypialna znacznie spalone były. Na ciele zaś sparzelizna taka, iż z lewej ręki, którą Król ogień gasił (nim zawołani ludzie przypadli) jako rękawiczkę zwleczono. Na lewej nodze wyżej kolana długa na pół łokcia rana była, takaż na brzuchu. Twarz, wargi, nos i brwi lekkie uraz odniosły. Tak ciężkie jednak spalenie odmiany na zdrowiu nie uczyniło. Był Król czerstwy, wesoły, z przypadku swego często żartował, Mszy co dzień podług zwyczaju klęcząc słuchał i jadł z postem, a ledwo dał się namówić, aby w poście i klęczeniu sobie zwolnił. Dla materii jednak w tyłu ranach zbierania się słabiej począł, a we dni kilkanaście gangrena postrzeżona, z której po przyjętych SS Sakramentach dokonał. Przy wywnętrzeniu ciała znaleziono wszystkie części zdrowe, oprócz niektórych od upalenia, mianowicie żołądka, który nie tylko powierzchownie, ale też w głąb ognień przejął.

Kalendarz zawierał również wiadomości sensacyjne — o trzęsieniu ziemi w Konstantynopolu, zakazie picia kawy w Heszen Camel, o urodzeniu się w Świdnicy cielęcia z trzema oczyma, a także inne:

Tiron de Stantewille złotnik królewski w Paryżu wyrobił bukiet ze złota różnych kwiatów nie tylko formę i kolor, ale też i zapach wydający.

W Evaux Młoda Panna sypiała po 7 dni.

Wyrachowano, iż w samej Wielkiej Brytanii wypotrzebują na rok herbaty 12 milionów funtów, co w Indiach kosztuje 400 tys. Funtów Ster., a we czworo więcej sprzedaje się w Europie.

Na końcu kalendarza umieszczone zostało ogłoszenie: *Upraszają Ichmciów Panów Regentów Ziemijskich, aby podczas agitujących się świętomichalskich Roków, swych respective Województw i powiatów spisany porządnie Registr Urzędników, pocztą nadesłali, za co Kalendarzyk darmo z Drukarni odbiorą.*

F. Paprocki zamieszczał w swoich kalendarzach całe artykuły, które służyły popularyzacji nauki. Na przykład w artykule „*O komecie*” w roku 1770 autor nie tylko zapoznaje ze strukturą komet, ale też opowiada o przyczynach ich tworzenia się, wyśmiewa zabobony związane z pojawieniem się komet. W artykule „*Krótką informacją o regulowaniu zegarków*” (*Kalendarz na rok 1772*) wyjaśnia miary czasu, różnice astronomiczne, skład zegarka.

Wydawca sporo uwagi poświęcał wydarzeniom historycznym oraz politycznym w różnych krajach. Prawie w każdym kalendarzu był rozdział „*Najważniejsze wydarzenia*”. Autor kalendarza w ciągu dwóch ostatnich lat zamieszczał wiadomości polityczno-historyczne, opis kataklizmów przyrodniczych, informacje o wydarzeniach naukowych oraz o nowinkach technicznych. Dużo uwagi poświęcał medycynie i astronomii.

Jeśli pierwszy wydawca ks. J. Poszakowski zreformował kalendarz — wyrzucił z niego astrologię, nadał mu kierunek historyczny oraz polityczny, to ks. F. Paprocki uzupełnił kalendarz, przekształcił go w popularyzujące naukę wydanie informacyjne. Z biegiem lat w kalendarzu politycznym zwiększała się ilość pożytecznej i aktualnej informacji politycznej: publikowano w nim ustawy, treści o charakterze historycznym oraz porady praktyczne. Ogłoszenia reklamowe stały się dłuższe i bogatsze w informacje. Np. tak, jak w przypadku kalendarza na rok 1786:

W Drukarni tutejszej J. K. Jmci przy Akademii wyszedł z pod prasy Kalendarz Polityczny Wileński na rok 1786 prócz genealogii monarchów i książąt europejskich, imion i nazwisk senatorów, ministrów, dygnitarzów, kommisarzów do wszystkich magistratur Rzeczypospolitej w Koronie i w Litwie oraz kawalerów obu orderów, prałatów, kanoników, urzędników litewskich; oficerów Brygady Narodowej, artylerii litewskiej, i rejmentów w Wilnie, konsystencją mających. Zawiera w sobie *Wiadomości Pożyteczne*, jako to 1mo. Sposób robienia kleju za pomocą którego kleić można mocno i nieznanie porcelanę, farfurę, szkła stołowe, tabakierki kamienne, stoliki marmurowe i inne tym podobne meble potłuczone; 2do. Sposób za którego pomocą najdawniejsze rękopisma i już przez starość lub złe chowanie zgoła nieczytelne łąco ożywione i wyczytane być mogą; 3tio. Sposób robienia tabliczek bulionowych z mięsa, które bezpiecznie chować można przez miesiący kilkanaście, i z których w drodze w pół godziny wyborny rosół mieć można; 4to. Sposób chowania borowików tak dobrze jak świeżych przez rok cały; 5to. Sposób solenia rydźów na długie chowanie; 6to. Sposób robienia mydła do mycia bielizny; 7mo. Sposób robienia mydła białego lepszego od Moskiewskiego; 8vo. Sposób robienia mydła pachnącego do mycia się i golenia brody; 9no. Sposób robienia zdrowego napoju z różnych owoców w szczególności zaś jabłeczniku, gruszewniku, tudzież napoju z brusznic i

żurowin; 12mo. Sposób robienia przedniego octu z jabłeczniku i gruszewniku; 13tio. Sposób robienia przedniego syropu służącego zamiast cytryn do pończu, których i za znaczną cenę nie wszędzie i nie w każdym czasie dostać można; 14to. Sposób robienia wybornej musztardy; 15to. Sposób pewny chowania jajek przez czas długi w należytej pełni i świeżości; 16to. Sposób przechowania długo świeżych owoców osobliwie śliw, wiśni, brzoskwiń i innych do chowania trudnych; 17mo. Sposób solenia i przez długi czas chowania ogórków. 18vo. Sposób najprzyzwoitszy i najlepszy zasiewania i zbierania różnych gatunków koniczyzny, ze wszystkimi przestrogami i uwagami do tej części pożytecznego gospodarstwa służącymi &c &c &c. W teże drukarni znajduje się Kalendarz Gospodarski Warszawski.

Supplement do Gazet Wileńskich, Nr LII, 24 grudnia 1785 r.

Zawartość tego kalendarza była bardzo podobna do zawartości kalendarzy gospodarczych, które też docierały z Korony do Wielkiego Księstwa Litewskiego i również były rozpowszechniane przez drukarnię akademicką w Wilnie.

Niestety, nie wszystkie kalendarze Franciszka Paprockiego obecnie są dostępne: część z nich się nie zachowała, o niektórych wiemy wyłącznie z osiemnastowiecznych anonsów prasowych, dostarczających bogatej wiedzy na temat zawartości kalendarzy, ich formy, ceny i warunków nabycia. Warto zwrócić uwagę na ewolucję treści wileńskiego kalendarza politycznego ze względu na relację do głównego nurtu wielkich przeobrażeń umysłowych doby oświecenia w Rzeczypospolitej. Badacze tego gatunku zauważają procesy różnicowania się typów kalendarzy oświeceniowych. W epoce stanisławowskiej *Kalendarz Polityczny Wileński* podobnie jak inne kalendarze w Rzeczypospolitej Obojga Narodów stał się fragmentem wielkiego programu edukacji i oświecenia szerokich kręgów szlacheckich społeczności Wielkiego Księstwa Litewskiego. W wileńskim kalendarzu politycznym, podobnie jak i na łamach innych kalendarzy nastąpiło zderzenie dwóch modeli: kalendarza saskiego i kalendarza oświeceniowego. Jednak z biegiem lat zaczął wyraźnie dominować model oświeceniowy.

PRZYPISY

¹ O kalendarzach Jana Poszakowskiego więcej patrz: [Jakubėnas 2006, 398–406].

² Według *NK* i *PSB* pierwszy *Kalendarz Polityczny* F. Paprockiego ukazał się w roku akademickim 1764/65 [PSB 1980, 181–183; NK 1970, 6]. Natomiast reklama kalendarza na lata 1762 i 1763, umieszczona w *Kurierze Litewskim*, pozwala sądzić, że takie wydania pojawiły się nieco wcześniej.

³ Biogram został opracowany na podstawie: [PSB 1980, 181–183; NK 1970, 6].

⁴ Kalendarze polityczne wydawano pod dwoma tytułami: *Kalendarz Polityczny* oraz *Kalendarzyk Polityczny*.

ŹRÓDŁA

- Gazety Wileńskie*, Nr LII, 27 grudnia 1766 r.
Gazety Wileńskie, Nr I, 5 stycznia 1771 r.
Gazety Wileńskie, Nr LII, 28 grudnia 1771 r.
Gazety Wileńskie, Nr XLVIII, 29 listopada 1777 r.
Gazety Wileńskie, Nr LI, 20 grudnia 1777 r.
Gazety Wileńskie, Nr XLVI, 24 listopada 1781 r.
Gazety Wileńskie, Nr XLVIII, 26 listopada 1785
Kurier Litewski, 4 grudnia 1761 r.
Kurier Litewski, Nr LI, 17 grudnia 1762 r.
 Paprocki F., 1765: *Kalendarzyk Polityczny na Rok Pański 1765*. Wilno.
 Paprocki F., 1766: *Kalendarzyk Polityczny na R. P. 1767 napisany przez x. Franciszka Paprockiego Soc. Jesu rektora kowieńskiego w Wilnie w Drukarni J. K. Mci. Akademickiej Soc. Jesu R 1766*. Wilno.
Supplement do Gazet Wileńskich, 1 stycznia 1785 r.
Supplement do Gazet Wileńskich, Nr. LII, 24 grudnia 1785 r.

LITERATURA

- Baczko B., Hinz H., 1975: *Kalendarz półstuletni*. Warszawa.
 Jakubėnas R., 2006: Z historii kalendarzownictwa w Wielkim Księstwie Litewskim w XVIII wieku. Kalendarze ks. Jana Poszakowskiego, in T. Chachulski, A. Grzeškowiak-Krwawicz (red.). *Literatura. Historia. Dziedzictwo. Prace ofiarowane Profesor Teresie Kostkiewiczowej*. Warszawa, 398–406.
 NK = *Nowy Korbut*, 1970: t. 6. Warszawa.
 PSB = *Polski Słownik Biograficzny*, 1980: t. XXV/1, Zeszyt 104. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, 181–183.

regina.zorro@gmail.com

Październik 2012 r.

REGINA JAKUBÉNAS

The Political Vilnius Calendar of the priest Franciszek Paprocki

The article is devoted to the publishing of calendars – a permanent publishing initiative, launched in the first half of the 18th century and continued by the Jesuit priest Franciszek Paprocki (1723–1805) in the University Printing House in the second half of the 18th century. Calendars were among the most widely read publications of those times. *Kalendarz Polityczny Wileński* (the Political Vilnius Calendar), which was being published for more than 25 years, is presented here. It was regularly advertised in the Vilnius press. News

about scientific, geographical and astronomical discoveries, statistical data, information about the socio-political system of the European countries, its rulers, the structure of authorities, constitutions, regulations, the decisions of the Parliament, as well as curiosities, pieces of practical advice and gossip were published in the calendar.

The calendar became a valuable source of knowledge which reflected cultural changes on the territory of the Great Duchy of Lithuania in the Age of Enlightenment.

Keywords: Franciszek Paprocki, calendars of the 18th century, *Kalendarz Polityczny Wileński*, Great Duchy of Lithuania.